

Száz év a tanárképzés szolgálatában

A Trefort utcai gyakorló iskola jubileumára

a Ságvári Endre

éves
Gyakorló Iskola

Az elmúlt napokban ünnepelte az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Ságvári Endre Gyakorló iskolája — közismert nevén „a Trefort” — megalapításának századik évfordulóját. Oktatási intézmények, iskolák életében a helyi jubileumok különösen jelentősek: növelik a szülők és a tanítványok tiszteletét és ragaszkodását az „alma mater” iránt: az intézet tanárai pedig újabb erőt és ösztönzést méríthetnek további munkájukhoz.

A Trefort utcai gyakorló iskola — az egykori „Minta” — ünnepe azonban túlmutat a szokásos iskolai évfordulók jelentőségén. Alapítása idején, és még sok évtizeddel később is az egyetlen önálló állami gyakorló iskola a középiskolai tanárképzés szolgálatában. Hosszú ideig a haladottabb nyugati országokban sem akadt párja, működését külföldi szakemberek is érdeklődéssel és elismeréssel kísérték. Mint *Beöthy Zsolt*, a kiváló irodalomtudós mondotta róla: az egyetlen eredeti tanügyi alkotásunk. Száz év során a magyarországi tanárok

ezrei végeztek itt pedagógiai gyakorlatot, és falai között évente jelenleg is mintegy száz tanárjelölt készül leendő pályájára.

A gyakorló iskola megnyitására 1872 októberében — Pest, Buda és Óbuda egyesítésének évében — került sor. (A Trefort utcai épületet csak 1887 októberében — az iskola fennállásának 15 éves jubileumán — avatták fel.)

A kiegyezés után meggyorsult polgári fejlődés egyre több megfelelő általános műveltséggel, közép- és felsőfokú végzettséggel rendelkező szakembert kívánt. Alsó- és középfokú oktatásunk azonban nem volt olyan szinten, hogy ezt az igényt kielégítse. Az iskolákat súlyosan érintette a tanteremhiány, a magas tanulólétszám, a korszerűtlen oktatási és nevelési módszerek. Az iskolaügy fejlesztésének egyik fontos feltétele volt a hazai tanárképzés színvonalának emelése. *Eötvös József* kezdeményezésére — külföldi tapasztalatok felhasználásával — 1870-ben felállították a pesti tudományegyetem bölcsészeti karához kapcsolódó tanárképző intézetet. Az intézet rendeltetése az volt, hogy az egyetemen folyó oktatás mellett megalapozottabbá és rendszeresebbé tegye a leendő tanárok szaktárgyi és pedagógiai

felkészültségét. Az elmélet és a gyakorlat közelítése érdekében került sor a tanárképző intézethez tartozó *gyakorló gimnázium* felállítására.

Az egyetemhez, illetve a tanárképző intézethez kapcsolódó gyakorló iskola megszervezése *Kármán Mór*nak (1843—1915), a kiegyezés utáni időszak legjelentősebb közoktatásügyi szakemberének nevéhez fűződik. Ő lett az iskola szellemi apja és pedagógiai vezetője. Ő állította össze a gyakorló iskola működését szabályozó ún. Szervezeti Javaslatot.

Száz év alatt számos híressé vált tudós és neves tankönyvíró tanított a gyakorló iskola falai között. A gimnázium első igazgatója, *Bartal Antal* nyelvtudós a hazai középkori latinság szótárát állította össze. Utódai: *Volf György* majd *Badics Ferenc* irodalomtörténész akadémiai tagok. Az első tanárok közé tartozott *Heinrich Gusztáv* filológus, az irodalom kutatója, *Marczali Henrik*, a századvég híres történetírója, *Staub Mór*icz, a paleobotanika megalapítója Magyarországon, *Beke Manó*, a matematika tuda-

mányának és pedagógiájának kiemelkedő művelője.

A gyakorló iskolának rendelkezése szerint kettős feladatot kellett betöltenie: egyrészt a tanárjelölteknek az egyetemen s a tanárképző intézetben szerzett elméleti ismereteit egyesíteni az iskolai élet gyakorlatával; másrészt az oktató-nevelő munka tapasztalatainak magasszintű elméleti általánosításával szüntelenül fejleszteni a gimnáziumi oktatás tartalmát és módszereit.

A tanárjelöltek gyakorlati képzésének alapja az osztályokban való tanítás volt. Gyakorlatukat szaktárgyuknak megfelelően egy-egy vezető tanár irányította. A tanítási órákra írásbeli óraterveket kellett készíteni. (Ez abban az időben pedagógiai újításnak számított.) A tanítás mellett részt vettek az iskolai élet egészében, a tantestületi értekezletektől az adminisztrációs teendők ellátásáig. A tanárjelöltek iskolai gyakorlatát szabályozó mai rendelkezésekben a régi gyakorló gimnázium haladó hagyományai élnek tovább.

A gyakorló gimnázium munkássága kezdettől fogva összefonódott az új módszerek, a haladó pedagógiai eszmék szolgálatával. Ebben kiemelkedő szerepe volt *Kármán Mórnak*, aki negyedszázadon át oktató, nevelt és irányította az iskolában folyó tanárképzést. A gyakorló gimnázium mellett *Kármán* legjelesebb alkotása az 1879-es gimnáziumi tanterv és utasítás. Ez az új eszmét, a tudományosságot, a haladó pedagógiai és pszichológiai elveket igyekezett érvényesíteni a korábbi tantervvel szemben. Az új tantervet a gyakorló gimnáziumban kísérletezte ki a *Kármán* vezetésével dolgozó kiváló tanári kollektíva.

Kármán Mór a tanári etika leglényegesebb alkotóelemeinek a tanulók iránti őszinteséget és bizalmat, az erkölcsi példamutatást tekintette. A nevelési folyamatában az indulatok megtörése helyett a gyermek pozitív tulajdonságainak erősítését, képességeinek kibontakozását helyezte előtérbe. Munkatársaival együtt olyan pedagógiai légkört alakított ki, amely biztosította a növendékek szabad véleménynyilvánítását.

Kármán munkásságát a századforduló után *Waldapfel János* (1866—1935) folytatta. Jelentős szerepe volt a pedagógiai reform-eszméknek és a korszerű nevelés gyakorlatának meghonosítását célzó mozgalmakban. Ő kezdeményezte, hogy az iskolák jellegüket névadó választásával juttassák kifejezésre. A gyakorló gimnázium esetében a névadó kiválasztása sokáig késett, csak a felszabadulás után került erre sor. A gyakorló gimnázium 1957 óta viseli egykori tanítványának, *Ságvári Endrének* nevét. Ritka eset, hogy a névadó élete és emléke olyan szorosan kapcsolódjék a róla elnevezett intézményhez, mint *Ságvári Endre* esetében.

A Trefort utcai gyakorlóiskolánál vannak idősebb, hosszabb múltú középiskolánk, kollégiumaink, de a centenáriumát ünneplő egyetemi gyakorló egyvalmiben páratlan volt: a szervezett tanárképzés elsődrendű szolgálatában. Mégsem csak ebben az egész Európában sokáig egyedülálló funkciójában rejlik jelentősége, hanem abban a számos haladó pedagógiai, didaktikai és metodikai hagyományban is, amelyet fennállásának százada alatt képviselt.

Nevelési gyakorlatában ilyen volt például a *tanulói személyiség* humanista megbecsülése. Külös megfigyelők részéről nem egy támadás érte az iskolát a tanulók állítólagos fegyelemeztelensége miatt, mert az ott folyó nevelés elveit meg sem értették, fel sem fogták. Akkoriban, amikor sok iskolánkban a porosz drillszellem, a félelmen és büntetésrendszeren alapuló külső fegyelmzés volt az uralkodó; a gyakorlóban arra igyekeztek nevelni a tanulókat, hogy „meggyőződésből engedelmeskedjenek”, és „már a gyermek is érzeze, hogy ember és szabad polgár lesz majdan belőle”. (Az iskola régi tanárjelöltjeinek nyilatkozataiból idéztünk.) A tanárok és tanárjelöltek — a tanulói személyiség tisztelgetben tartásának külső jeleként — a 10—11 éves kisközpiskolákat is magázták. Ugyanakkor tudatosan a kölcsönös megbecsülésre, bizalomra és feszetlen kapcsolatokra építették a tanár—diák viszonyt. Az osztálytermekben nem volt dobogó a tanári asztal számára, hogy a tanulók ne olimposzi istent lássanak a tanárban.

Hasonlóan „modern”, a maguk korában szinte forradalmi gyakorlatot hirdetett (és plántált át) a gyakorló a didaktika — metódika területén is. Amikor iskoláinkban még javában pusztá tanári prelegálás és a lélektelen magolás járta, a Trefort utcában a tanulói aktivitás kiaknázására, az önálló gondolkodás fejlesztésére úgyszólván minden tantárgy keretén belül — különféle elnevezéssel — azt a módszert alkalmazták következetesen, amelyet ma *megbeszélések* (vagy beszélgetések) mondunk. Az eszmény: a tanuló „önmunkássága”. A „tanítás technikájának” alapelve: a tanulót *beszéltetni* kell. „Nekünk az iskolában tulajdonképpen nem is kellene az iskolai munka jelölésére a tanítás szót használjunk. Mi nem tanítunk, hanem tanultunk... mi, a gyakorlóiskolában, csak vezetői, irányítói vagyunk a tanulásnak” — hangoztatta *Kármán Mór*.

Tegyük hozzá ezekhez még néhány elvet, ötletet! *Kármán* — noha a kérdés-felelet módszerének elsődlegességét vallja és tanítja — hangsúlyozza a *módszertani szabadságot* is. „Hagyjuk meg a tanítónak a technika tekintetében, amennyire lehet, az egyéni szabadságát...” Bár elméletében a herbarti formális fokozatok elvét fejleszti tovább, az elvont tételekkel szemben kiemeli a „reális tanítást”, azaz a *konkrét tárgyi ismeretek* fontosságát. Ezek feldolgozásának módszere az *elemzés*. Az óra ne „examinálás”, egyéni felelettel kezdődjék, hanem beszélgetéssel” az előző anyagból, az egész osztály bevonásával. A nyelvtanban az alaktan tanítás is mondattani alapon történjék, „aszerint, hogy minő szerepe van a szónak, alaknak a beszédben...” (Íme, a ma követendőként hangoztatott *funkcionális nyelvszemlélet* elvi igénye a múlt század utolsó évtizedeiben!)

A gyakorlóiskola pedagógiai vezetőinek nézetei már csak azért is jelentősek, mert ezek a nevelési és módszertani elvek — egyrészt az évről évre szaporodó tanárjelöltek, másrészt az iskola tanárainak sorából kikerült egyetemi tanárok, oktatáspolitikusok és tudósok révén — lassanként az egész országban szétszűrődtek, más iskolákban is megtermékenyítve a nevelő-oktató tevékeny-

1972. 19.
KÖZNEVELÉS
Budapest

373.51

seget. Így válhatott a gyakorlóiskola — az alapítás szándékainak megfelelően — „a gimnaziális pedagógia műhelyévé”, „pedagógiai laboratóriumává” vagy — ahogy *Waldapfel János* nevezni szeretne: minden újat érzékenyen észlelő és kipróbáló „pedagógiai observatóriumává”.

Az a kérdés, őrizte-e ezeket a már múlt században kialakult hagyományokat a későbbi gyakorlóiskola. Nyugodtan mondhatjuk: lényegükben igen. Természetes, hogy a nézetek továbbfejlődtek, nemegyszer megváltoztak tartalmukban. Az is tény, hogy az elmúlt évtizedekben nemegyszer zavarta a fejlődést a szervezeti változás, a helyzetváltoztatás, a tanári testület gyakori cserélődése vagy éppen felhígulása. Az alapvonások azonban — szinte

száz éven keresztül — változatlanok maradtak. Megmaradt az iskola nevelési eszményeiben a humanizmus, és kritikus történelmi szakaszokban — a gondolkodás fegyelmezettsége mellett — bizonyára ez is óvta az iskola tanárait és diákjait mindenfajta jobboldali politikai befolyástól. Megmaradt a törekvés a tanulói aktivitás maximális felhasználására. Tovább élt a vezetőtanárok és tanárjelöltek legtöbbször a szenvedélyes didaktikai és metodikai érdeklődés, a fogékonyság minden pedagógiai és didaktikai újdonság iránt. Aligha véletlen, hogy az 1920/30-as évek legismertebb didaktikáját *Fináczy Ernő*, az iskola egykori ösztöndíjas tanárjelöltje alkotta meg. Egyes tantárgyak metodikájának és nem egy tankönyvének máig is az iskola ta-

nárai a szerzői, és éppen a centenáriumi évében indult meg az iskolában — az ország másik öt gimnáziumával együtt — az a bizonyára jövőbe mutató kísérlet, amely a gimnáziumi III. osztályban kibontakozó fakultatív tantárgycsoportos oktatás lehetőségeit van hivatva kipróbálni. A Trefort utcai gyakorlóból — a tanárok, tanárjelöltek és tanítványok köréből — kikerült közéleti férfiak, tudósok, művészek, sportkiválóságok — valamint a legkülönbözőbb munkaterületeken becsületesen dolgozó férfiak és nők hosszú-hosszú sora bizonyítja, hogy az iskola pedagógiai és didaktikai eszményei kiállták az élet, a gyakorlat próbáját.

KISS ISTVÁNNE—
MAKAY GUSZTÁV